

Rondwandeling door Soest

Over Eng en Brink

IVN Eemland & Gemeente Soest

'Open-Lucht-Boekje'

Dit gidsje biedt niet alleen een kennismaking met wat nog over is van landschap en natuur van Soest. Het maakt de aandachtige toeschouwer ook duidelijk hoe het dorp Soest zich dankzij ligging en bodemgebruik ontwikkelde tot wat het nu is. Het gebied laat zich als het ware lezen als een geschiedenisboek.

Soest

Ligging en bodemgebruik gedurende vele eeuwen

Over Eng en Brink

Rondwandeling door Soest

Inleiding

Deze wandelroute voert door de oudste gedeelten van het dorp Soest. In de eerste plaats over de Eng. Een heuvel (stuwwal) die ongeveer 150.000 jaar geleden ontstond, toen grote ijsmassa's zich tot onze streken uitbreidden. Op sommige plaatsen bereikt de Eng een hoogte van 20 meter boven de zeespiegel. Ooit was deze Eng één uitgestrekt akkerbouwgebied. Een flink stuk is daarvan nog over: de Zuidereng (55 ha.), grofweg gelegen tussen Molenstraat, Nieuweweg en de spoorlijn Utrecht-Baarn. Op enkele groene 'schakels' na is de noordkant van de Eng in de loop van de 20ste eeuw opgeslokt door de bebouwing van Soestdijk en Soest.

De Zuidereng is vanwege zijn unieke en open karakter in 1992 aangewezen als beschermd dorpsgezicht. De Stichting 'Vrienden Soester Eng' onderstreept dit belang en wil een goede toekomst voor het gebied helpen bevorderen.

De rondwandeling brengt ons langs de oostkant van de stuwal terug naar het beginpunt. Via de Lange Brinkweg en het Kerkpad. Evenals elders op de Utrechtse Heuvelrug vestigden zich de eerste bewoners van Soest in dit overgangsgebied tussen hoog en laag. Dat laat zich goed verklaren. Aan de rand van de Eempolder was het onmisbare water voor mens en dier voorhanden. Op de hoog gelegen Eng verbouwde men graan en veevoer. Op de meer zuidwaarts gelegen Bunt met zijn armere gronden weidde men schapen. Aan de westkant van de Eng, in het Soesterveen, werd turf gewonnen. Zoals ook in andere esdorpen *), draaide het leven om de keten heide-schaap-mest-bouwland. Op de gezamenlijke brink vlak bij de boerenhoeven graasde het overige vee.

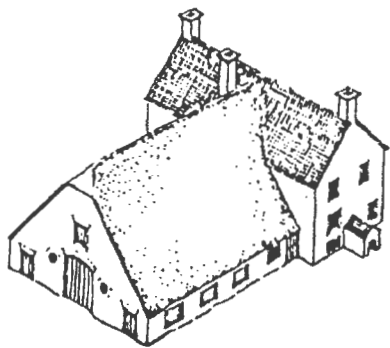
Het dorp Soest ontwikkelde zich rond de Oude Kerk en langs het Kerkpad. In het begin stonden daar 21 boerenhoeven behorende tot een 'Hof'. Deze hoeven stonden alle met hun voorkant naar de Eng gericht. De stallen aan de achterzijde waren namelijk naar de Eempolder gericht, en lagen aan de gemeenschappelijke brink.

*) zie ook blz. 15

Rondwandeling door Soest

1 >> Start VVV-kantoor, Steenhoffstraat 9b –via parkeerterrein, linksaf Kerkpad NZ.

We starten tegenover het Oude Raadhuis (1892) dat bijna een eeuw lang (tot 1990) als zodanig in gebruik was. We keren dit pand, nu dienend als 'beschermde woonvorm', de rug toe. Via het parkeerterrein achter de VVV gaan we linksaf het Kerkpad op. Even verderop gaan we via het tunneltje onder de ver-

hoogde spoorbaan door en bereiken we de kruising met de Korte Melmweg. Rechts op de hoek zien we een 18e eeuwse hallehuis-boerderij met dwars erop geplaatst woonhuis. Het jaartal is met cijfervormige muurankers aangegeven.

2 >> Linksaf Korte Melmweg, de 'Oude Rijkstraatweg' (Van Weedestraat) oversteken en rechtdoor de Prins Bernhardlaan omhoog volgen.

Links op de hoek aan de overzijde zien we de oude doktersvilla, die in 1994 werd opgenomen in het appartementencomplex 'De Batenburg'. Daarachter het schilderachtige stationnetje Soestdijk (1898). De Prins Bernhardlaan, vroeger een 'holle weg', brengt ons rechtstreeks bovenop de Eng. Even na de kruising met de Alb. Cuyplaan zien we links het open gebied, dat nu als speelveld en evenemententerrein dient. Deze groene vlek, zullen we straks vanaf een andere kant opnieuw zien.

Iets links voor ons wordt onze aandacht getrokken door de 'Witte Burcht' (1913), in de volksmond 'het Kasteeltje' genoemd. Het particulier bewoonde pand valt op door zijn on-Nederlandse bouwstijl.

3 >> na huisnummer 48 rechtsaf, Oranjelaan.

Na de kruising met de Nassaulaan passeren we rechts de oude watertoren (1930). Hij is niet meer als zodanig in gebruik. We bevinden ons hier op één van de hoogste punten van de Eng, nagenoeg + 20 m.

4 >> linksaf Anna Paulownalaan, rechtsaf Julianalaan, voorbij het Julianaplein linksaf Korte Bergstraat, na 150 m. linksaf fietspad Lazarusberg.

Op de Julianalaan bevinden we ons op een van de vele historische noord-zuid-routes door Soest. Hier –over de kruin van de Eng- liep ooit de hoofdverbinding tussen Amersfoort en Amsterdam. Omdat de weg ook naar Baarn leidde, werd deze ook wel ‘Baerenwegh’ genoemd. Zoals het kaartje voorin laat zien loopt hij vrijwel parallel aan het historische Kerkpad en de Lange en Korte Brinkweg.

In de 19e eeuw kwamen er nog twee noord-zuid-verbindingen bij, die bepalend zouden worden voor de vorm van het hedendaagse Soest: de tussen 1815 en 1818 aangelegde Rijksstraatweg Amsterdam-Amersfoort en de spoorlijn Utrecht-Baarn (1898). De oude Rijksweg loopt verderop

Akkerbouw bij de Lazarusberg

langs het Nieuwerhoekplein, van oudsher een markant kruispunt aan de noordelijke voet van de Eng. Wij slaan echter linksaf de korte Bergstraat in en bereiken na 150 meter de Lazarusberg (+ 19 m.), hoogste punt van de noordelijke Eng. Nu een boomrijke hoogte maar vroeger de vrijwel kale top van een open akkergebied.

De herkomst van de naam Lazarusberg is onduidelijk. Begin achttiende eeuw is er sprake van de ‘Lasenberg’. De verbetering tot Lazarusberg schrijven sommigen toe aan mensen die aan lepra leden, zoals vermoedelijk de Bijbelse figuur Lazarus. In Soest zouden deze uitgestotenen elkaar hier vroeger opgezocht hebben. Er zijn echter geen bewijzen voor deze theorie!

5 >> Fietspad volgen tot T-kruising met Waldeck Pymontlaan.

We wandelen hier over de eerste groene zone van betekenis, die op de Noordereng nog is overgebleven. Wie verwacht hier tussen de villa's, bungalows en herenhuizen van Soestdijk nog akkerbouw?

De gemeente heeft het open karakter van dit gebied versterkt door de aanleg van een fiets/wandelpad en een losloopterrein voor honden.

De Waldeck Pymontlaan heette vroeger Turfweg. Het was de landroute waarover de turf uit het Soesterveen naar de Eem werd vervoerd.

6 >> Fietspad aan overzijde Waldeck Pymontlaan vervolgen tot T-kruising met de Verlengde Talmalaan. Hier linksaf (omhoog). Rechtsaf de Soester Engweg.

De tweede groene zone heeft nog een duidelijk agrarisch karakter. Aan de rechterzijde van het fietspad bevindt zich weliswaar een nieuwbouwwijk. Maar links passeren we de achterkant van een kolossale boerderij (1942-43).

Een kopie van het Zuid-Limburgse boerderijtype, dat we boven de Moerdijk zelden tegenkomen. Deze boerderij heeft hier zijn oorspronkelijke functie intussen verloren.

Langs de randen van de Soester Engweg voert de gemeente Soest vanaf de jaren 90 een natuurlijk groenbeheer. Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is daarbij taboe. Door deze randen in te zaaien met wilde plantensoorten en door minder vaak te maaien wordt geprobeerd

Duizendblad

deze aantrekkelijk te maken voor vlinders en andere dieren. Via een tunneltje gaan we zometeen onder de Dalweg door, de enige hoofdverkeersroute die dwars over de Eng loopt. Aan weerszijden van deze drukke weg zijn grote gebouwen verschenen: onder andere een overdekt zwembad/sporthal, een appartementencomplex, het politiebureau en niet te vergeten het Raadhuis (1990). Voordat we het tunneltje 'induiken' kunnen we rechts door de bomen een glimp van dit sobere, maar stijlvolle witte pand opvangen.

7 >> de Soester Engweg vervolgen door tunneltje, rechtdoor bij kruising Molenstraat, Molenweg.

Zoals de straatnamen al aanduiden, stond links op de hoek (over de kruising) eeuwenlang korenmolen 'De Windhond'. Zoals het vele molens destijds verging is deze rond 1930 afgebroken. Sinds 2008 heeft Soest echter 'zijn' Windhond terug op een nieuwe plek midden op de Zuidereng. Door zijn hoge ligging van veraf zichtbaar.

Zo'n 150 meter vanaf de kruising met de Molenstraat bevinden we ons op het mooiste uitzichtpunt van Soest. Wedden dat wie hier geblinddoekt wordt gedropt, zich na 'onthulling' in Zuid-Limburg waant? De 'rode puntmuts' rechtsonder in het dal is toch echt de torenspits van de r.k. kerk in Soest-Zuid! Tenminste... als maisplanten (najaar) de wandelaar dit panorama niet ontnemen.

Vanaf de Soester Engweg kunnen we helemaal links in de verte de hoge schoorsteen van een oude melkfabriek ontdekken. In 2010 is op 20 meter hoogte een torenvalkkast bevestigd.

Snijmais is bij boeren op de Eng al jaren een favoriet gewas. Het geeft een hoge opbrengst per hectare. Mais is ook weinig bewerkelijk: het wordt in zijn geheel in het najaar geoogst om

in de winter als veevoer te worden gebruikt. Voor de oorlog toonden de akkers op de Eng een totaal ander beeld. 's Zomers golfden daar de goudgele halmen van haver, rogge, gerst en - in oude tijden - boekweit. Nadat deze granen geoogst waren, volgde de teelt van de stoppelknolletjes. Aan dit gewas danken de Soesters nog hun bijnaam 'Soester knollen'.

De gemeente Soest stimuleert de agrariërs om andere gewassen te verbouwen dan alleen mais. De afwisseling is aantrekkelijker voor wandelaars en fietsers (in het najaar meer uitzicht!) en het is goed voor flora en fauna. De agrariërs kunnen zelf bepalen welk alternatief gewas het beste in hun bedrijfsvoering past. Soms experimenteren boeren met historische gewassen. Voor het verbouwen van een alternatief gewas kunnen ze een financiële tegemoetkoming ontvangen.

Als zij - net als de gemeente - daarnaast afzien van chemische onkruidbestrijding, kunnen ook akkerkruiden, zoals de korenbloem en de klaproos, op de Eng terugkeren. Zoals we straks ontdekken hebben particuliere initiatieven hier en daar al tot resultaten geleid.

8 >> Bij gemarkeerde kei rechtsaf zandpad volgen, voor volkstuinencomplex linksaf Enghenbergsteeg volgen.

Deze steeg voert naar de grafheuvel op het Enghenbergje (18 m. +NAP), de top van de Zuidereng. De grafheuvel stamt uit 2500 tot 2000 v. Chr. Hij is één van de oudste archeologische monumenten van Soest. Bij onderzoek in 1931 werden er geen voorwerpen meer in gevonden. Wel trof men een silhouet aan van een in hurkhouding (zijligging) begraven mens. In 1985 is de grafheuvel met omgeving opgeknapt. Ook is er toen een infozuiltje geplaatst.

Voor ons zien we opnieuw molen 'De Windhond'. Als de vlag uithangt is de molen te bezichtigen. Vanaf de stelling zijn er fraaie vergezichten richting Soest-Zuid, Amersfoort, de Eempolder en het randmeer.

9 >> Engenbergsteeg vervolgen, kruising Kolonieweg oversteken, rechtdoor Veldweg afdalen tot aan oude Rijksstraatweg, even naar links en dan oversteken naar Kerkstraat (schuin naar beneden). In de Kerkebuurt bij de Dorpslinde rechtsaf naar beneden de Eemstraat volgen.

Links van ons passeren we na de molen de gemeentelijke begraafplaats aan de Veldweg. Deze 'dodenakker' werd oorspronkelijk in 1910 aangelegd als Ned. Herv. Begraafplaats. De graven van de Soester natuurminnaar en -schrijver Rinke Tolman en de illustrator J.H. Isings, bekend van oude schoolplaten, zijn hier onder meer te vinden.

Na de spoorlijn en de oude Rijksstraatweg te zijn overgestoken, kunnen we in de Kerkstraat de overgang van hoog naar laag goed ervaren. Rechts nog een enkel voorbeeld van hoeven, zoals aangegeven, met de voorkant steeds richting Eng. Iets verderop komen we uit in een goed bewaard stukje verleden, de schilderachtige Kerkebuurt rond de Oude Kerk (circa 1350).

De gotische toren stamt uit de 16e eeuw. Bij het koor van de kerk komen maar liefst zes wegen in een 'ster' samen. Rechts passeren we eerst de Peter van de Breemerweg (vroeger Neerweg of Zwarte Weg), de oudste verbindingsweg met Amersfoort. 's Winters bij hoog water was deze route meestal onbegaanbaar en volgde men de hoge Birkstraat. Tussen deze en de volgende weg zien we de voormalige dorpsheerberg 'De Drie Ringen', met de oude dorpspomp uit 1600.

Rechtdoor, achter de nieuwe Dorpslinde, die in de plaats is gekomen van een ongeveer 300 jaar oude linde, begint het Kerkpad. Dit is de oude route tussen de boerenhoeven, de kerk en 'de Hof'. We laten dit pad nog even rusten om via de Eemstraat de langwerpige brink achter de boerderijen te bereiken.

Vooraan in deze straat zien we enkele historische panden. Rechts het pand Eemstraat 2, dat tot 1890 in gebruik was als raadhuis. Hieraan herinneren de 'hoeden' in de gevelsteen. De 'ooievaar' geeft aan dat ook de gemeentelijke vroedvrouw er woonde. In het tegenoverliggende pand nummer 1 was de vroegere dorpsschool (1781) gevestigd.

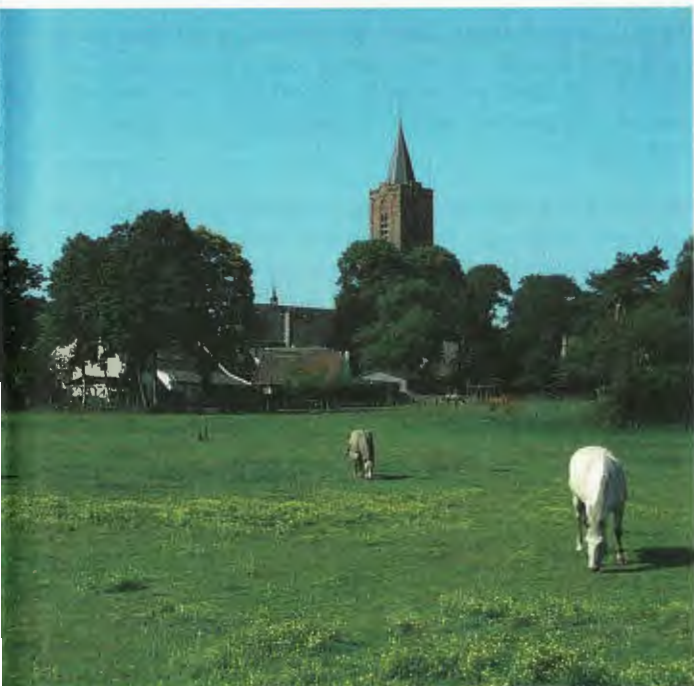
10 >> 1e weg linksaf, de Lange Brinkweg volgen.

Zoals de straatnaam al zegt, wandelen we nu over de (voormalige) langgerekte brink van Soest. De brink was een open grasvlakte (bomen waren alleen bij de hoeven toegestaan). De deuren van deel, schuren en koehok kwamen uit op de brink. Het vee waarop men toezicht wilde houden liep er rond.

Links van deze weg zijn nog verscheidene oude boerderijen te ontdekken. In de loop der jaren zijn er steeds meer burgerwoningen tussen gebouwd.

Verderop krijgen we rechts enkele malen een vrij zicht op de laaggelegen Eempolder. De oorspronkelijke bodem lag na de IJstijd ongeveer 50 (!) meter beneden het huidige niveau. Sindsdien is dit gebied geleidelijk opgevuld met lagen zand, veen en zeeklei.

De klei werd door overstromingen van de polder door de Zuiderzee 's winters afgezet. Pas in 1932 bij het gereedkomen

van de Afsluitdijk kon het zeewater de rand van Soest niet meer bereiken. De drassige graslanden in de polder werden tot die tijd overwegend als hooiland gebruikt. De polder is nog steeds een belangrijk voedsel- en broedgebied voor weidevogels.

Door ondermeer daling van het grondwaterpeil en intensivering van de veeteelt is de vogelstand erg teruggelopen. Kempshaan en watersnip zijn inmiddels verdwenen en de tureluur broedt er nog in enkele broedparen. Het gebied was tot voor enkele jaren rijk aan scholeksters, Kieviten en grutto's. Vrijwillers van het IVN proberen met boeren de nesten te beschermen om de vogelstand zo goed mogelijk op peil te houden.

De rivier de Eem – de enige rivier die binnen ons land ontspringt en uitmondt – is vanaf hier niet te zien. Wel zichtbaar is de verhoogd aangelegde spoorlijn Amersfoort-Baarn, waarachter de Eempolder zich verder uitstrekt.

11 >> 1e weg linksaf, Korte Middelwijkstraat, op kruising rechtsaf fietspad (Kerkpad) volgen.

De Korte Middelwijkstraat is duidelijk te herkennen als één van de oude veldwegen, die vanaf de boerderijen op de brink, rechtstreeks naar de akkers op de Eng leidden.

We besluiten onze wandeling op het historische pad, waarlangs we haar begonnen. Ondanks de vele burgerwoningen die in de loop der jaren tussen de boerderijen zijn gebouwd, heeft het Kerkpad nog een intieme, eigen Soester sfeer behouden. Bepalend is natuurlijk dat het pad, bestemmingsverkeer uitgezonderd, alleen toegankelijk is voor fietsers en voetgangers.

12 >> Korte Kerkstraat (Kerkplein) oversteken, Kerkpad ZZ verandert in Kerkpad NZ. Na huisnummer 24 linksaf: parkeerterrein achter VVV, het eindpunt van de wandeling.

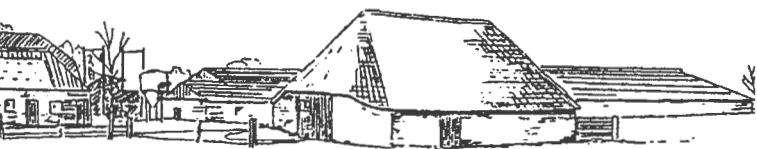
Links op de kruising met de Korte Kerkstraat de r.k. Petrus- en Paulus-kerk (1852/53) met zijn barokke toren. Met zijn 'grote broer' in de Kerkebuurt van verre een baken voor wie vanuit de Eempolder richting Soest gaat.

Potstallen

In deze tijd van mestoverschotten is het je moeilijk voor te stellen: op de Eng was er vroeger een voortdurend tekort aan mest. De hoeveelheid mest bepaalde hoeveel akkerland gebruikt kon worden. In de eerste plaats voor deze mest werden schapen gehouden. Wol en vlees waren een welkome bijzaak. Schapen namen genoeg met 'het weiden' op de schrale heidegronden van de Bunt. 's Nachts werden ze echter vastgehouden in potstallen op en langs de Eng. Op de bodem van de potstal werd de mest steeds gemengd met heideplaggen en bladstrooisel. De schapen kwamen zo steeds hoger in de potstal te staan.

In het voorjaar werd de mestlaag op de akkers gebracht, die daardoor geleidelijk ophoogden en een bolle vorm kregen. Zo ontstond op de oorspronkelijke zandgronden van de Eng een bovenlaag van vruchtbare zwarte grond van ongeveer één meter dikte (één millimeter per jaar). Met de komst van kunstmest, midden 19e eeuw, verdwenen de potstallen van de Eng. Ze werden overgeplaatst naar de omgeving van de boerderijen en werden daar meestal als koestal gebruikt.

Wapen van Soest

Ook het gemeentewapen van Soest illustreert de agrarische geschiedenis van de gemeente. Met weinig moeite zijn Eng en Brink erin terug te vinden: bovenaan de ploeg, het werktuig van de akkerbouwer op de Eng. Onderaan een berg hooi. Het hooi kwam uit de Eempolder en werd op de Brink opgeslagen. De golvende dwarsbalk verwijst naar de Eem.

Ontwikkeling inwonertallen

1800	1.300
1900	4.200
1920	7.500
1940	18.000
1950	23.000
1960	28.500
1970	37.500
1980	40.800
2010	45.677

FLANK-ESDORP

Soest krijgt steeds meer trekken van een stad. Toch is Soest van oorsprong een dorp. Dorpen, die als nederzetting langs een rand van aaneengesloten bouw- en weilanden zijn ontstaan worden ook wel esdorpen genoemd. Het woord 'es' stamt uit Drente; in het midden van het land sprak men over 'enk' of 'eng'. De betekenis is dezelfde: het gemeenschappelijke akkerbouwgebied bij een dorp. Soest ontwikkelde zich aan de oostelijke flank van de Eng. De boerenhoeven lagen – op deze overgang van nat en droog – naast elkaar gegroepeerd. Daarom wordt Soest een 'flank-esdorp' genoemd.

Rond deze boerderijen ontstond een lang-gerekte brink (ter hoogte van de huidige Lange en Korte Brinkweg), een gemeenschappelijk erf voor opslag en het 'weiden' van het vee, dat men in het oog wilde houden. Haaks op de brink liepen van de erven veldwegen naar de akkers op de Eng. Het valt op dat hekwerken en dergelijke op de Eng ontbreken. Tot op de dag van vandaag dienen keien of een enkele paal als afscheiding.

Colofon

Uitgave:

Gemeente Soest

www.soest.nl

Afdeling Realisatie, Natuur- en milieucommunicatie

Samengesteld door:

Sien Overduin, IVN Eemland

www.ivn-eemland.nl

Fotografie:

Max Kruijtzer, IVN Eemland

Grafische vormgeving:

Freestyle4all, Soest

Druk:

Klomp Grafische Communicatie, Amersfoort

Deze brochure en nog veel meer informatie over Soest en omgeving is verkrijgbaar bij:

VVV Soest

Steenhoffstraat 9b, 3764 BH, Soest, tel.: 035 601 20 75

Geopend: di t/m vr 9.30-17.00 uur; za 9.30-15.00 uur

www.vvvsoest.nl

Natuur- en Milieucentrum De Kwekerij

Molenstraat 157; tel: 035 602 25 30

Geopend: di t/m do 13.00 - 16.30 uur

Telefonisch bereikbaar: ma t/m donderdag 9.00-17.00 uur

Routekaart wandeling door Soest

